

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата мистецтвознавства

ПОНОМАРЕНКО Марини Валентинівни

на дисертацію **ЧЖАН Ся «ПОРТРЕТНИЙ ЖИВОПИС КИТАЮ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ: ТИПОЛОГІЯ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Актуальність теми дослідження

Дисертаційна робота Чжан Ся присвячена одному з найскладніших напрямів в дослідженнях образотворчого мистецтва – проблематиці портретного жанру.

В сучасному світі глобальної кризи та дегуманізації, посилених війнами, які призводять до зруйнування персональної самототожності людини, її нездатності фіксувати чіткі позиції у ставленні до плюральних аксіологій, мистецтво портрета, покликане виявляти цінність окремої особистості, надактуальне. Важливо, що саме портретний жанр відновлює цілісне сприйняття людини та світу й надає художнику і глядачу ключі до аутоідентифікації.

Обрана Чжан Ся тема дослідження набуває виняткової значущості з огляду на географічну локалізацію (Китай) досліджуваного предмету та може розглядатися як внесок у розширення глобального мистецького діалогу Сходу та Заходу у науковому мистецтвознавчому дискурсі.

Китайський портретний живопис має багату і складну історію, в якій віддзеркалені соціальні, культурно-естетичні та філософські доміанти китайської цивілізації. Як відомо, значна трансформація традиційного китайського портретного живопису відбулась під впливом західного образотворчого мистецтва. Зміни в пластичній мові та образному ладі творів розпочалися у XVI столітті та досягли кульмінації наприкінці XIX – початку XX століття. На тлі історичних подій цього періоду кардинально змінився статус самого художника-портретиста (який за часів китайської монархії уходив до кола придворної знаті) та роль портретного мистецтва. Відтоді орієнтація на західну образотворчу парадигму стала основним спрямуванням китайського портретного живопису.

Часові межі, виокремлені Чжан Ся в дисертації (кінець XX – початок XXI століття), мають непересічне значення для дослідження портретного жанру Китаю. Саме кінець XX століття відзначається звільненням мистецького життя від ідеологічних утисків «Великої пролетарської культурної революції» (1966—1976 рр.), запровадженої Мао Цзедуном. Пізніше політика реформ та відкритості, яка розпочалась у 1978 році, стала поворотним моментом для розвитку нових стилістичних напрямів, в яких синтезовано художні традиції Китаю та західні мистецькі тенденції.

У XXI столітті китайська політика «всеосяжної модернізації» та соціальні конфлікти безумовно вплинули на тематичне спрямування

портретного жанру, разом з тим оновивши словник візуальних засобів художньої виразності лексикою постпостмодернізму.

Протягом зазначеного періоду китайськими художниками було створено значний доробок у царині портретного живопису, який є багатим матеріалом для мистецтвознавчих досліджень. Нажаль, попри наявність досліджень за темою китайського портретного живопису, фундаментальні роботи, які б містили ґрунтовний аналіз типології та художніх особливостей творів портретного жанру кінця ХХ століття нечисленні, а початку ХХІ – відсутні. Крім того, залишається немало аспектів, які можуть отримати уточнення та нове осмислення в багатовимірному мистецтві портрету. На сьогодні портрет в історії мистецтв вивчений майже всебічно. У той же час усталена класифікація жанрів не дозволяє повною мірою враховувати різноманітність тенденцій та підходів до зображення людини у сучасному мистецтві. Визначення жанрових меж портрету та його типології, техніки виконання в сучасному мистецтві вкрай розмите.

Актуальність дослідження продиктована зростанням інтересу до сучасного китайського портретного живопису, який отримав широке визнання, а також необхідністю вивчення художніх особливостей візуальних образів у сучасних творах китайських авторів, які активно взаємодіють із світовими течіями та роблять унікальний внесок у світове мистецтво.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація виконана відповідно до плану підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації кафедри теорії та історії мистецтва Харківської державної

академії дизайну і мистецтв і тематикою держбюджетного дослідження «Сучасне українське мистецтвознавство в контексті Схід-Захід», затверджена рішенням Наукової ради ХДАДМ від 04.02.2022 року, протокол № 01 та є самостійним дослідженням Чжан Ся, яке має переконливу ступінь обґрунтованості наукових положень та достовірність отриманих результатів:

– *джерельна база дослідження* складається з монографій, статей у фахових і періодичних виданнях, дисертацій, матеріалів з електронної мережі Інтернет українською, англійською та китайською мовами (142 одиниці), творів китайського портретного живопису з музейних та приватних колекцій, частина яких уперше введена до наукового обігу.

– *методика та стратегія дослідження*. Особистий досвід Чжан Ся в царині живопису дозволив теоретизувати напрацьовані практичні навички та компетенції, здобуті під час навчався в майстерні станкового живопису ХДАДМ, в науковому дослідженні та сформувати ефективні підходи в осмисленні досліджуваної теми. Спираючись на компаративний метод, автор використовує загально визнаний історичний підхід та комплексну методологію, що включає аналіз творів мистецтва, культурології та філософії естетики Китаю; проводить порівняльний художньо-стилістичний аналіз китайського портретного мистецтва. Залучає методи систематизації, класифікації, періодизації та аналогії для структурування візуального матеріалу, встановлює зв'язки між окремими творами.

– *апробація основних положень* дисертації відзначається публікаціями результатів проведеного наукового дослідження в рецензованих журналах; виголошенням доповідей та їх обговоренням під час наукових конференцій. Об'єкт, предмет та обрана проблематика дослідження відповідають паспорту

спеціальності 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Наукова новизна отриманих результатів

Наукова новизна результатів, отриманих у процесі дослідження має істотне значення для галузі мистецтвознавства та полягають в тому, що: *уперше досліджено* розвиток сучасного китайського портрету від кінця XX до сьогодення; *проаналізовано значний масив* художніх творів, *досліджено творчість* сучасних мистців-портретистів, встановлено взаємозв'язок їх творчості з розвитком світового мистецтва; *уведено до наукового обігу, типологізовано та описано* значний масив творів сучасних портретистів; *визначені* основні напрями та художні особливості китайського портретного мистецтва XXI століття; *встановлено* впливи політичних, зовнішніх та внутрішніх економічних та соціальних факторів на розвиток портретного мистецтва на зламі століть; *показано*, що портретне мистецтво займає значну нішу у творчому доробку китайських мистців кінця XX – початку XXI століття; *уточнено* уявлення про місце портретного мистецтва в сучасній живописній традиції Китаю; *набуло подальшого розвитку* розуміння розвитку китайського портретного мистецтва кінця XX століття.

Виклад основних положень дисертації

в наукових працях, що вийшли друком

Основні положення дисертаційної роботи розкриті у трьох одноосібних наукових публікаціях здобувача, включених на дату опублікування до

переліку наукових фахових видань України та тезах доповіді, опублікованих у збірці матеріалів Міжнародної наукової конференції. Зміст публікацій свідчить про відповідність тематиці дисертації та повноту результатів дослідження, що відповідає вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії...», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44.

Практичне значення результатів дисертації

Результати дисертації можуть бути використані при розробці навчальних курсів для студентів як з історії мистецтва так і з живопису, композиції, навчальних творчих практик у закладах вищої освіти України, а також у практичній роботі працівниками музеїв при формуванні колекцій.

Теоретичні розробки Чжан Ся можуть бути застосовані у музейній та галерейній практиці, використані при створенні концепцій виставок, проєктів, пленерів та стати основою для подальших сходознавчих досліджень.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Кваліфікаційна наукова праця Чжан Ся побудована за логічною структурою та відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертант аргументував *вибір теми* та у відповідності до теми уклав *зміст*; у *вступі* сформулював мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження; визначив наукову новизну отриманих результатів та їх

теоретичне й практичне значення; представив перелік публікацій, охарактеризував структуру роботи.

У першому розділі досліджено вплив європейських художніх традицій на творчість китайських живописців Лю Гоху та Хао Сяо Хуа, які демонструють у своїх роботах глибоке розуміння європейських стилів і технік, водночас інтегруючи їх у межах гохуа, традиційної китайської живописної школи. Важливо, що дисертант не лише відмітив очевидний факт взаємодії китайської традиції з західними впливами, але й провів порівняльний аналіз образотворчих методів, який дозволяє простежити трансформацію художньої мови у глобальному контексті.

Особливу увагу Чжан Ся приділив ролі молодого покоління китайських художників, які активно взаємодіють з міжнародною художньою спільнотою, водночас зберігаючи зв'язок з власним культурним корінням. Висвітлено тему гендерної ідентичності та жіночого самовираження, що займає центральне місце у творчості таких мисткинь, як Ліу Хон та Юй Хон. Розглядаючи ці питання, дисертант зрушує межі традиційного сприйняття ролі жінки в китайському суспільстві та в мистецтві взагалі.

Другий розділ містить ретельний аналіз творчості провідних китайських художників Лю Гоху, Йі Е, Чжу Ша, Лі Япін та Хао Сяо Хуа, у творах яких поєднано традиції китайського та європейського живопису. Розглянуто роль радянського мистецтва (ідеологічну спрямованість і прагнення до реалізму) у формуванні мови олійного живопису Китаю середини ХХ століття та наголошено на його впливі.

Дисертант проаналізував роль молодого покоління китайських митців, які зайняли чільне місце на сучасній арт-сцені Китаю; акцентував увагу на

інтеграцію сучасних технологій та нових медіа у їхню творчість, яка є водночас інноваційною та глибоко закоріненою в китайську культуру. Розкрив трансформації, які відбулися в китайському портретному мистецтві під впливом соціокультурних змін другої половини ХХ століття: культурна революція, економічні реформи та глобалізація, що суттєво вплинули на художню мову та тематичне наповнення портретного жанру, створивши новий контекст для розвитку цього виду мистецтва.

Наголошено на сучасних тенденціях, таких як індивідуалізація та вплив Інтернет-епохи, які суттєво змінили художній дискурс. Зазначено, що, незважаючи на ці зміни, китайське портретне мистецтво зберігає свою унікальну ідентичність; з одного боку – відкривається для впливів, з іншого – зберігає культурну специфіку.

У третьому розділі розкрито особливості китайського портретного живопису ХХІ століття – поєднання сучасних цифрових технологій з традиційними методами олійного реалістичного живопису та автентичною стилістикою мистецтва Китаю.

Проаналізовано експериментальну мову в портретній творчості сучасних митців Цзя Чжоні, Лю Сяодун, Чжан Лінг і Лі Вейян, які створюють абсолютно новий візуальний досвід, залучаючи мультимедійні техніки, відео, звукові ефекти. На прикладі творчості Ван Цзіяпіна дисертант підкреслює важливість мистецьких резиденцій, як платформ для культурного-мистецької комунікації. У той же час показано співіснування експериментального мистецтва з мистецтвом, в якому зберігається традиційна китайська спадщина та ідентичність, що особливо помітно у творах Лі Вея, Шен Венгао, Цзі Вея та Цзяо Мечжуна.

Результати роботи підсумовані та узагальнені в логічних **висновках**, що відповідають поставленим меті та завданням.

Зауваження, рекомендації та питання

Дисертація Чжан Ся – змістовне наукове дослідження, в якому проведено ґрунтовний аналіз художніх особливостей портретного живопису Китаю кінця ХХ – початку ХХІ століття. Позитивно оцінюючи роботу, підкреслюючи її творчо-пошуковий характер, слід висловити свої роздуми та побажання автору:

– хочу звернути увагу на занадто велику кількість граматичних та орфографічних помилок, які суттєво погіршують враження від прочитаного тексту;

– вважаю доцільним зауважити на відсутності цінних для даної дисертації книг Джеймса Френсиса Кехілла (James Francis Cahill) – одного з найвідоміших колекціонерів та дослідників китайського мистецтва, автора книги «The Painter's Practice: How Artists Lived and Worked in Traditional China» (1994). Оскільки саме Кехіллу належить теорія про вплив західного мистецтва на китайських художників від часів династії Мін, опрацювання його монографій могло б збагатити дослідження.

– слід зазначити, що у підрозділі 2.2. «Зміна культурної парадигми та нові етапи розвитку китайського портрету другої половини ХХ ст.» (с. 43 – 69), було би доречним висвітлення художньої концепції *цинічного реалізму*, що є ключовими для нових форм критичного сприйняття навколишньої дійсності та переосмислення минулого історичного досвіду в китайському мистецтві 1990-х років. Особливо, з огляду на те, що в ілюстративному

додатку надано твори представників цього мистецького напрямку, який виразно втілюється в живописі: Юе Мінджун (Іл. 3.23. – Іл. 3.24.), Фан Ліцзюнь (Іл. 3. 25. – Іл. 3. 27.).

– аналізуючи художньо-стилістичний лад портретів, рекомендую уникати занадто узагальнених формулювань, які мають описовий, а не аналітично-дослідний характер: «Робота виконана легкими уривчастими мазками, що наповнює твір, легкістю та живим звучанням» (с. 106), «Робота витримана в темних, синьо-фіолетових тонах» (с. 116), «Колористична палітра роботи яскрава, художник використовує контрастні сині та червоні кольори...» (с. 119) тощо. Натомість, ретельний аналіз формотворчих компонентів в композиції портретів: пластичної мови, тонального та колористичного рішення, засобів моделювання об'єму, взаємодії форми та простору, ритмічної організації площини та інших чинників, значно посилить переконливість наукової роботи, в якій саме *художні особливості* виокремлені як об'єкт дослідження.

– оскільки одним з завдань дисертації є «дослідити особливості портрету ХХІ ст., встановити типологію, періодизацію етапів розвитку, та жанрово-тематичну структуру» (с. 7), хотіла би зупинитись на питанні встановлення типології. Як би Ви визначили тип портретів, створених Чжан Сяоган: «Велика родина №9» (Іл. 2. 19.) та «Comrade» (Іл. 2. 21.)?

Загальний висновок та оцінка дисертації

Вважаю, що дисертаційна робота **Чжан Ся** на тему **«Портретний живопис Китаю кінця ХХ – початку ХХІ століття: типологія та художні особливості»** виконана на належному науковому рівні, відповідає принципам

академічної доброчесності і є завершеним науковим дослідженням. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 19.05.2023 № 502) і Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії...» від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 341 від 21.03.2022).

З огляду на вище зазначене, вважаю, що **Чжан Ся** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво».

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства зі спеціальності
17.00.05 «Образотворче мистецтво»,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

_____ **Марина ПОНОМАРЕНКО**

«11» серпня 2024 року